Branka Kalenič Ramšak, Maja Šabec

Percepcija časa v jeziku in književnosti

Tematski blok druge letošnje številke revije za umetnost in humanistiko *Ars & Humanitas* je posvečen dožemanju časa v jeziku in književnosti. Lani sta Katedri za španski jezik in književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani ob svoji tridesetletnici ustanovitve organizirali mednarodni simpozij z enako tematiko.

Na dožemanje časa lahko gledamo z zelo različnih znanstvenih zornih kotov. V uredništvu smo tokrat pozornost usmerili k percepciji časa skozi jezikovne odtenke in literarne odseve. Kadarkoli pomislimo na *khrónos* kot na abstraktno kategorijo, ki je soodvisna od prostorske dimenzije, dogodkov in njihovega trajanja ter vrstnega reda oziroma kronologije, je njegova percepcija v jeziku in predvsem v književnosti povezana s spoznanji posameznika oziroma njegovo umetniško senzibilnostjo.

Čas je v zahodni civilizaciji od Heraklita in njegove ideje o nenehnem spreminjanju, v orientalskih kulturah pa še prej, razumljen kot destruktiven proces, ki mu je človek nujno podrejen. Zato čas dojemamo kot proces spreminjanja in tudi neizprosne preoblikovanja, ki nas bo pripeljal v dokončno končnost. Zavest o minevanju je človeka vodila k temačnemu procesu agonije, zato življenje pogosto razume kot minljivost, približevanje smrti, umrljivost. »Teče čas, beži urno in nazaj ga več ne bo«, pravi Cervantes v *Don Kihotu*. *Tempus fugit* nas neizpodbitno opominja, da je življenje vedno prekratko, izmuzljivo, da se njegova bit izteka; zato mu je treba posvetiti tudi *carpe diem*. Vendar se moramo vedno zavedati tudi grozljivega svarila – *memento mori*. A pred zadnjim grenkim vzdihljajem nas ne obvaruje prav nič: »Od nje nas ne odkup'jo kupi zláta«, pravi France Prešeren. Morda se pa odrešitev, blagoslov ali vsaj tolažba nakazujejo v umetnosti, ustvarjalnosti, ki se zdi človekov edini zmagoviti odgovor v kruti bitki s percepcijo časa.

Na poziv uredništva *Ars & Humanitas* se je odzvalo devet domačih in tujih raziskovalcev, ki se z vprašanjem dožemanja časa srečujejo na področju literarne zgodovine, literarne teorije, jezikoslovja ter poučevanja tujih jezikov in kulture.

Literarni sklop odpira razčlemba kompleksnega pojmovanja časa v romanu *Na slepo* Claudia Magrisa; Irena Prosenc Šegula iz heterogene in razdrobljene pripovedi, v kateri se prepleta več identitet oziroma pripovedovalcev in zgodovinskih obdobj ter ideologij, izlušči pisateljevo trpko sporočilo, da zgodovina deluje »na slepo«, da na eni strani sproti pozablja in propada, na drugi pa prerašča v mit. Tudi članek Patrizie Farinelli črpa iz italijanske moderne književnosti; čas obravnava kot mitsko

razsežnost, tokrat iz perspektive italijanskega pripovednika prve polovice 20. stoletja Massima Bontempellija. Ta v svojih delih zagovarja umetnost, ki se je zmožna otresti preteklosti in se posvetiti objektivni refleksiji o lastnem obdobju in modernih mitih. Študija Alejandra Rodrígueza glede na tematiko in uporabo hibridnih pripovednih postopkov v obravnavanem delu, *Anatomiji nekega trenutka* Javierja Cercasa, seže najbližje v sodobnost – zgodovinsko v leta španske tranzicije, literarno pa v estetiko postmodernizma. Da je čas mogoče razumeti tudi povsem ahistorično, pa pokaže Javier Muñoz Basols, ko koncept časa v romanu *Avra* Carlosa Fuentesa poveže s tehniko kromatične progresije, ki temelji na čutni zaznavnosti in tako prispeva k ustvarjanju občutka negotovosti in groze, značilnega za gotski pripovedni slog.

V jezikoslovju se vidik časovnosti prednostno opira na kategorijo glagola. Jasmina Markič pokaže, da je mogoče prodreti v strukturo romana *Sto let samote* (tudi) z razčlenbo slogovnih in pomenskih vrednosti perifraze haber de + nedoločnik. Gabriel García Márquez namreč spretno izkoristi časovne, aspektualne in modalne dimenzije, ki jih ta lahko izraža, jih združi s pripovednimi tehnikami pogleda naprej in nazaj ter tako ustvari občutek neogibnega ponavljanja zgodovine in z njo človeških usod. Tudi Barbara Pihler se posveti jezikovno-pragmatični dimenziji literarnih besedil, le da ne v pripovednem, temveč v lirskem diskurzu; v prispevku predlaga smernice za časovno-modalno sistematizacijo španskega glagola, temelječo na kriterijih aktualnosti in proporcionalnosti pojavitev glagolskih paradigem v različnih pesniških besedilih. Gregor Perko pa se v proučevanju časovnosti v jeziku delno odmakne od kategorije glagola k samostalniku; v okviru kognitivne slovnice se posveti pojmovni tipologiji tistih ekstenzivnih samostalnikov, ki bodisi povsem bodisi delno implicirajo časovnost. Članek Mete Lah s področja poučevanja tujih jezikov seznanja, kako se je v slovenskem prostoru razvijalo vpeljevanje medkulturnih vsebin v učbenike francoskega jezika od leta 1938 do danes.

Tematski sklop o času zaokroži kritičen in duhovit razmislek Mihe Pintariča o tesni prepletenosti mita (domnevne resnice) in resničnosti, ki spremlja zahodno miselnost vse od srednjega veka, prek renesanse, razsvetljenstva in romantike do sodobnosti, in je človeški razum očitno ni zmožen presekat.

Nemara bo to dano prihodnjim rodovom.